

A DIDAKTIKUS TÖRTÉNETMESÉLÉS PEDAGÓGIAI HAGYOMÁNYAI ÉS ÁTÖRÖKLŐDÉSÜK A KORTÁRS KERESZTÉNY GYERMEKIRODALOMBAN

AUX ELIZA

Neveléstudományi Doktori Iskola, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Absztrakt

A tanító célzatú gyermektörténetek fontos pedagógiai segédletek, amelyek emellett irodalmi esztétikumot is hordoznak. Kutatásom során a didaktikus történetmesélés hagyományainak továbbélését vizsgálom a kortárs keresztény tanmesékben. Az elemzésem középpontjában olyan művek állnak, amelyek bibliai tanításokat közvetítenek a gyermekek felé, középpontba helyezve a pedagógiai célzatot. A tanulmányban példákkal illusztrálom, hogyan integrálódnak ezek a tanulságok a történetekbe, és bizonyítom jelentős szerepüket a keresztény nevelésben.

Kulcsszavak: tanmesék, irodalomtanítás, keresztény nevelés, didaktika, erkölcsi tanítás

A kutatás célja

Az irodalom a gyermekbibliákon át a kortárs keresztény mesekönyvekig a kezdetektől a krisztusi elvek továbbörökítésének eszköze volt a szülők és pedagógusok kezében. A Szentírás is hangsúlyozza, mennyire fontos, hogy már gyerekkorban megismerkedjen az ember a keresztény hittel és annak értékeivel. Márk evangéliumában így olvashatjuk Jézus szavait: „Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket, és ne akadályozzátok őket, mert ilyeneké az Isten országa.” (Márk 10: 14) Azon tanárok és családtagok közül, akik igyekeznek eleget tenni ennek, sokan nyúlnak gyerekkönyvekhez, hogy „gyereknyelven” tudják közvetíteni az evangéliumot, vagy különböző nevelési célokat érjenek el. Lapis-Lovas Anett Csilla megállapítása szerint a keresztény gyerekirodalom kifejezést olyan művekre használjuk, amelyekben explicit módon megjelennek például a Biblia tanításai vagy a mi kultúránkban kereszténynek tartott értékek (Lapis-Lovas, 2021. 24.). Lapis-Lovas arra is rávilágít, hogy a 19. század közepéig az erkölcsi mesék dominálták a gyerekeknek szóló irodalmi kánont, azaz megteltek a mesekönyvek a didaktikus, explicit tanításokkal, gyakran kiszorítva magukból az esztétikai igényességet. Jelen kutatásom során kortárs keresztény gyermekkönyveket veszek nagyító alá, azon belül is a könyvek dramaturgiai és pedagógiai szemmel történő elemzésére vállalkozom, hogy feltárjam bennük a didaktikusság kövületeit.

A gyermekirodalomról szóló szakirodalmi előzmények

A keresztyén gyermekirodalom jelentősége nem elhanyagolható abból a szempontból sem, hogy a magyar gyermekirodalom az 1500-1700-as évek között egyet jelentett a keresztyén gyermekirodalommal, de a XX. század eleje változást hozott a gyermekképpen (Pompor, 2009). Megfigyelhetjük, hogy már a két világháború között keletkezett magyar prózában a korábbi időkhöz képest szokatlanul sok szépirodalmi mű szól a gyerekekről és a kamaszokról, ugyanis egyszerűen korigény volt gyerekekről vagy gyerekekhez szólani (Szűts-Novák, 2023). A paradigmaváltás várható volt, ugyanis a gyerekkönyvek hatással vannak a fiatalok mentális egészségére, hiszen bennük megjelenedik a jó és rossz szimbolikus harca, és a végén egyfajta íratlan szabályként megjelenő igazságosság megoldja bármely életkorban a fiatalok lelki görcseit (Erdélyi, 2012). A gyerekkönyveket régebben szokás volt szórakoztató és tanító könyvekre osztani, és nem idegen gyerekkönyvekre használni a szórakoztatva tanít vagy tanítva szórakoztat kifejezést (Komáromi, 1999). Pompor (2009) hangsúlyozza, hogy a XX. században fontos maradt az iskolai hittanoktatás és a keresztyén olvasmányok megismerése, de megjelent egy új, az irodalmat, esztétikai értékek fontosságát hangsúlyozó irányzat is. Nem ritka azonban, hogy a tanítás és szórakoztatás mérlege elmozduljon valamelyik irányba, egyik a másikat háttérbe szorítsa. Amikor a tanító szándék válik a gyerekkönyv fő elemévé, és a szórakoztatás fölé kerül, megkapjuk a tanmeséket. A Biblia parabolikus történetei közlik ugyan a befogadóval, mit tegyen és mit ne, de a gyerekek számára könnyebben értelmezhető és időben közelebb hozható egy-egy szentírási tanulság ifjúsági műveken keresztül, ahol lehetőség van az őket érintő problémák felvetésére és megoldására is (Gombos, 2003). A következőkben példaként keresztül ismertetem az 5–9 éves közönséget elsődlegesen megcélzó keresztyén gyerekkönyvekben a tanító célzat reprezentációját.

A tanmese mint a keresztyén tanítások forrása

P. Klement Edina Buksi című könyvében tökéletesen kivehető a bibliai tanítások direktebb ismertetése. A könyv egy házi kedvenc, Buksi kutya szemszögéből mutatja be egy hívő keresztyén család hétköznapijait, többek között tanúja lesz a nagymama mesélésének, aki bibliai történeteket mond az unokájának. Jól megfigyelhető, hogy a Szentírás tanításai parabolákként illeszkednek a kötetbe, és meg-megszakítják a cselekmény vezetését, hogy ezek által reagáljon a nagymama és az unoka a velük történetekre, és közösen levonják a következtetéseket. A proaktivitás csak a „lecke” megtanulása után következhet, ami kiváló mintázatot adja a tanítás-tanulás folyamatának. A könyv magán hordozza a fabulák sajátosságait, Buksi kutya ugyanis emberi értelemmel hallgatja végig és értelmezi a bibliai tanításokat, míg a meseszereplők kijelentéseit nem tudja

ilyen összetetten értelmezni. Nem csupán, hogy a házi kedvenc értelmezni tudja a Szentírás szövegeit, de „jó tanuló” lévén magára is vonatkoztatja a premisszájukat, ezzel megvalósítva a tanulás végső célját, a tananyag belsővé tételét. A bibliai történetekre sajátosan jellemző a kifelé nyitás, ami arra utal, hogy az olvasót a történet nem elsősorban önmagával akarja szembesíteni, hanem Isten felé szeretné fordítani (Bodó, 2009). Érdekes megfigyelní, ahogyan a bibliai történeteket a könyvben nem szó szerint idézve látjuk, hanem a nagymama mesei formulákkal, a lényeg összefoglalásával tárja a hallgatóság elé a Szentírás tanulságait. Mivel az adott szakaszok tartalmán nem módosít, nem írja át, nem ad hozzá vagy vesz el önkényesen, így megtartja a szerző a kifelé fordulás lehetőségét a befogadó számára.

A bibliai tanmesék sorába tartozik Max Lucado Famanók mesesorozata. A szimbolikus fantáziavilág minden epizodikus kötete magában hordozza a bibliai tanításokat. Éli, a fafaragómester faragta ki a famanókat, akiknek a mindennapi konfliktusaikba csavarta a szerző a tanítói célzatot. Az Éli név bibliai eredetű, jelentése magasság, felemelkedés, Istenem (Vohmann, 1988), ami egyértelművé teszi, kit is szimbolizál a fafaragó a történetben (ha a foglalkozása, teremtő mivolta, valamint a famanókkal való atyai kapcsolata nem lenne elég magától értetődő). Különleges ellentét figyelhető meg a könyvsorozat és az „Éli, Éli, lámá sabaktáni”, azaz a kereszten felkiáltó Jézus „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” (Máté 27:46; Márk 15:34) szavai között. A bibliai kontextusban elhangzott Élihez az elhagyatottság érzése társul, míg a Lucado-mesekönyvek mindegyik darabjának érzelmi íve ott csúcsosodik ki, amikor a fafaragó Éli levonja a tanulságot, vagyis hogy a famanók hozzá tartoznak, és ő alkotójukként szereti őket, és nem fordít hátat nekik. A történetek középpontjában egy Pancsinelló nevű famanó, szintén Éli teremtése áll, aki a tanuló szerepében áll a befogadó előtt, akinek minden kötet végére a saját hibáiból, Éli tanításaiból és más famanók negatív példájából meg kell tanulnia az értékes leckét. A részekre levetítve ennek megvalósulása a következő:

Az első kötetben azok a manók, akik simára csiszoltak és szépen festettek, arany csillagokat kapnak, amiket magukra ragasztanak, és azon versenyeznek, kinek van több. Amíg a szürke pont a kevésbé csinos, nem konvencionálisan attraktív famanóknak jár, szégyennel a kíséretében (mint Pancsinellónak is). Ahogyan a cím is sugallja, ennek a résznek a didaktikai tanulsága, hogy értékesek vagyunk, mert Isten annak teremtett mindenkit. A második kötet az anyagiasság, a tárgyi dolgokba vetett bizalom ellen szólal fel, amíg a harmadik rész visszakanyarodik az első kötet tanulságához, és az értékességet hangsúlyozza. Ugyanez a konklúzió vonható le a negyedik meséből, az ötödikben pedig a tehetség kibontakoztatásának helyes módjairól szól a gyerekekhez, megint csak az egyediséggel és megismételhetetlenséggel párosítva. Erről szól a hatodik rész is erősen összekötve a felebaráti szeretettel. Az egyértelmű Isten-szimbolika mellett sokszor ismétli Éli a történet tézisé, azaz hogy Isten szemében úgy vagyunk

értékesek, azokkal az adottságokkal, ahogyan megteremtettünk. A keresztény nevelés során az ember identitásának kialakulása kéz a kézben jár Jézus megismerésével (Lukács, 2011). A Lucado-mesék tanulsága ezt hivatott közvetíteni, így segítségére lehet a keresztény szülőknek és pedagógusnak a gyermek krisztusi identitásának kialakulásában.

Melissa Kruger kisgyermekeknek szóló illusztrált könyve, a *Bárhol járj a világon, van rólad egy nagy álmod...* egy szülő versbe szedett tanulságait tárja a befogadó elé. Külön megemlítené, hogy a könyvet a szintén keresztény értékeket közvetítő Lackfi János fordította. Jelen esetben nem egy történet elmesélése adja a didaktikai háttérrel, viszont a cselekményesség a fiktív jövőképek felemlegetésén keresztül itt is megjelenik. A könyv morális tanítása, hogy bárkivé is válik a gyermek a jövőben, Istennek terve van vele. A narrátor anyuka arra is kéri a hallgatóságot, hogy bármilyen hivatás mellett is dönt, amikor felnő, mindig Jézust keresse. A könyv mintáját adja egy bensőséges szülő-gyermek kapcsolatnak, így nemcsak a gyereket tanítja a helyes életre, de a nevelőt is a helyes kommunikációs formák elsajátítására. A keresztény nevelés a gyermeket teljes értékű, önálló, választásra és döntésre képes személynek tekinti (Bán, 2006), ez a mesekönyv pedig ennek kiváló példája.

Barbara Robinson *A legeslegszebb betlehemes* című gyerekkönyvében a didaktikus történetmesélés árnyalt formája kerül az olvasó elé, azonban jelentősége itt sem elhanyagolható. A főszereplő Herdman gyerekek a történet elején a környék rettegett rossz gyerekei. A konfliktust az adja, hogy a karácsonyi betlehemezésre csak ők jelentkeznek, így meg kell tanulniuk káosz okozása nélkül előadni a jelenetet. A karácsonyi műsor nemcsak a keretet szolgáltatja a gyerekek jellemfejlődésének, de evangelizáló hatással is bír, ugyanis Jézus születését megismerve érdeklődés csillan a komisz szemekekben. A humor fontos szerepet játszik a közérthetőségben és a didaxis árnyalásában. A tréfás, bohókás hangnemnek a létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen a keresztény gyermekirodalomban (Gombos, 2021), és *A legeslegszebb betlehemesben* sem veszt a mű a tanító célzatból azáltal, hogy komikumot alkalmaz. A gyerekek dramatizálással, aktív cselekvéssel kerülnek közelebb a nevelési célok eléréséhez. Gyakorlatilag egy színpadi jelenetet kell bemutatniuk, a szerepekbe belehelyezkedniük. A passzív tanulásbefogadást leváltja a tanulói aktivitás, ami a modern didaktikában is hangsúlyos és eredményes oktatási módszer (Csató, 2023).

A felsorolt gyerekkönyvek csupán példák voltak a didaktikus történetmesélés megjelenésére a kortárs keresztény alkotásokban, de számos egyéb könyvet is fel lehetne hozni ennek szemléltetésére. Meg lehetne említeni például Lackfi Jánostól a *Jóság néni csokija* című könyvét, ahol szimbolikusan jelennek meg a Szentlélek gyümölcsei egy mese és pedagógiai tanulság köré építve; vagy szó eshet Farkas Jánosné *Zsóka néni Fehérke* című állatmeséjéről, ahol a főszereplő báránka a nyájjal együtt a „jó pásztorhoz” tartozva érti meg élete értelmét, tetteinek következményét és a kiutat a

konfliktusaiból, valamint még jó néhány egyéb alkotás is beleillik a keresztény tanmesék kategóriájába. A didaktikus történetmesélés azonban nem csupán a kisiskolások ifjúsági olvasmányait érintik, de megtalálható a tanmesei jelleg a felső tagozatosoknak szóló regényekben is, bár ott már árnyaltabb formába rejtve a tanulást, alkalmazkodva a korosztály-specifikus elvárásokhoz.

A gyereknevelésben a tanmesék célja egyértelmű, hiszen a tanulásátadással egy lecke megtanítása is történik. Számos gyerekkönyv esetében felvetődik az a probléma, hogy a mese azt közli a befogadóval, hogy a történet egy fiktív világban, a saját mesei szabályaival él (Búdi, 2013). A keresztény mesekönyvek esetében azonban összekeveredik a fiktív varázsvilág (mint a famanók vidéke Max Lucadónál) a bibliai igazsággal (Éli teremő szerepe). Nagyon nagy körültekintést követel tehát a pedagógustól, hogy ne mossa össze a valóságot a képzelettel. A tanulási célok elérése mellett még arra is oda kell figyelni, hogy ami mese, az mese maradjon, ami pedig igazság, az legyen hangoztatva. Például nem hiheti a gyermek, hogy a Buksi című könyvben a nagymama elmesélt bibliai történetei kitaláltak, hiszen akkor az egyik nevelési cél, az evangelizálás már nem teljesülhet.

A tanmesék pedagógiai alkalmazhatósága

Hogyan tudja akkor a pedagógus alkalmazni a munkája során ezen – vagy akár más – tanmeséket? Mindenekelőtt meg kell érteni, hogy a tanmese egy eszköz a szülő és a tanár kezében. Csupán egy alap, de arra a nevelő feladata a ház felépítése. Remek beszélgetésindító lehet egy mese, különösen osztályfőnöki vagy irodalomórákon. Ha az osztályban gondot okoz a problémás viselkedés, a legeslegszebb betlehemesen keresztül jól érzékeltethető a diákokkal, mi a helyes habitus. A drámapedagógia módszerével összekötve pedig a gyerekek szerepekbe belehelyezkedve érthetik meg a helyes magatartás titkát anélkül, hogy huszadjára is ugyanazt a szidást kellene végighallgatniuk. A drámajátékok akkor is segíthetnek, ha a közösségalkotás a célunk. Készítsenek vagy adjanak elő valamit közösen Élinek az Alkotó-napi fesztiválra! Vagy akár bemutathatják dramatizálva a bárányok életét és kalandjait a pásztoruk mellett.

Ugyanakkor a gyerek daccal is válaszolhat a tanmesék üzenetére, ha túlzottan meg akarja neki a szerző vagy a meshallgatásra/olvasásra utasító szülő vagy pedagógus mondani, mit gondoljon a világról, vagy hogyan gondolja azt. Az angolszász területeken elterjedt *show don't tell* (= mutasd, ne mondd!) szemléletmód hajlamos lehet sokszor akár tévesen is előtérbe helyezni az olyan történeteket, ahol erősebb vizuális hatások, részletesebb leírások, változatosabb érzékszervi bevonás és csupán „mutatással” sejtető tanulásátadás történik (Kardos, 2012), pedig a mondanivaló egyértelműsítése igenis szükséges lehet, különösen gyerekek számára. Max Lucado mesekönyveiben nem hangzik el nyíltan, hogy a fafaragó Éli Istent jelképezné, a famanók pedig az

embereket (csupán a fülszöveg tesz róla utalást, de a törzsszöveg nem). Ugyanígy A legeslegszebb betlehemes sem prédikál a jó magaviselet fontosságáról, hanem a fikció hagyja, hogy a gyerekek maguk fedezzék fel a történet során. Jóság néni csokijáról sem az jut egy gyereknek először eszébe, hogy a mesét végigszövő allegória a Szentlélek gyümölcseit hivatott jelképezni. Fehérke a fiatal befogadó szemében minden valószínűség szerint csak egy egyszerű bárány. Ugyanígy a nagymama Buksi által hallott történetei is lehetnek csupán mesék az ő értelmezésükben.

A tanmesék valóban kapnak egy olvasatot, amikor a gyerekek megismerkednek a szöveggel, azonban a pedagógusok és szülők feladata, hogy a mesélés után rávezessék a fiatalokat, és felfedjék előttük a mögöttes szimbolikát. Itt ismét belép a keresztyén nevelő fontossága, hiszen az Isten gondviseléséről, a Szentlélek gyümölcseiről és Jézusról mint jó pásztorról való rejtett tanításokat csak a hitben jártas személy tudja megfelelően közvetíteni.

A tanmesék értelmezéséhez hozzátartozó jó gyakorlat lehet továbbá, ha először a gyerekeket magával a mesével ismertetjük meg mindenféle kontextus nélkül. A biblioterápiás módszerek életkortól függetlenül segítik a mese feldolgozását, és közelebb vihetnek a nevelési célok eléréséhez. Figyelembe véve, hogy a pedagógus által szervezett, irányított, tudatosan tervezett foglalkozásról van szó, ahol az általa válogatott irodalmi anyagok kerülnek terítékre (Török, 2022), ezek a foglalkozások még enyhíthetnek is a tanmesék didaktikus, esetlegesen dacot kiváltó hatásán. Elindulhatnak a gyerekek például ugyanazon a jelképes életúton, amit Buksi kutya végigjárt; szó szerint értelmezhetik a foglalkozáson a Bárhol járj a világon, van rólad egy nagy álmom... színtereit akár Dixit-kártyák segítségével; végiggondolhatják, mire kapnának ők a famanók világában szürke pontot vagy csillagos matricát, a lehetőségek tárháza végtelen.

A kreatív írásos feladatok ugyancsak jótékony hatással lehetnek a tanmesék belsővé tételének kapcsán. A szövegkonstruálással bizonyítottan elérhető, hogy a tanuló értelmezni, használni és továbbgondolni tudja az irodalmi alkotásokat (Takács, 2018). Belegondolhatnak az írás során a meséknek olyan titkos rétegeibe, amelyek az olvasáskor vagy az utána következő megbeszélésnél nem merültek fel bennük. Tekintettel arra, hogy a fentebb említett mesék az alsós korosztályt célozzák meg elsődlegesen, elengedhetetlen a feladat teljesítéséhez egy már stabil íráskészség. Írják le egy napjukat Buksi kutyaként a nagymama házában! Fogalmazzanak meg egy levelet a jövőből az anyukájuknak, amelyben leírják, hol vannak a világon, és szerintük mi lehetett eddig Isten terve velük! Találják ki, mi történt volna, ha a Herdman gyerekek a húsvéti történetet adták volna elő a karácsonyi helyett (ehhez természetesen ismerniük kell az ünnep bibliai jelentőségét)! Írjanak egy rövid verset Élinek, mintha ők is famanók lennének, és ajándékot adnának a készítőjüknek az Alkotó-napon! Az elkészített művek felolvasásakor vagy a nevelő általi elolvasáskor nemcsak a gyerekek íráskészségéről lehet komplex képet kapni, de ami a szívükben és fejükben van, azt fogják papírra

vetni, így olyan belső gondolatokat is feltárnak a pedagógusok és szülők előtt, amelyeket más körülmények között nem biztos, hogy el tudnának mondani magukról és a világnézetükről.

A jó gyakorlatok mellett nem mehetünk el említés nélkül a rossz gyakorlatok mellett sem. A tanmesék világa ingoványos talaj az oktatásban, hiszen évezredes hagyománya van, mégis kellő körültekintéssel érdemes hozzájuk nyúlni. Nem akarjuk, hogy a mesénk tankönyvszagú legyen, ugyanakkor pedagógiai célokat szeretnénk elérni, ami már önmagában disszonáns csengésű lehet. Helyzete válogatja, hogy előbb ismerkedjenek meg a mesével vagy az arra rezonáló bibliai történettel a gyerekek. Időtől is függhet, hogy önálló olvasásnak, felolvasásnak vagy otthoni házi feladatnak adjuk fel a történeteket. A csoport befolyásolhatja, hogy milyen feldolgozási módszer a legmegfelelőbb az adott nevelési cél eléréséhez. Azonban akármelyik megoldáshoz is nyúlunk, a szöveg interpretációja során hagynia kell a nevelőnek, hogy a gyermek gondolkodjon a mesén, kérdezhessen, és lehetőséget kapjon arra, hogy magától is felfedezzen összefüggéseket. Könnyen elveszhet egy történet varázsa, ha a felolvasás után egyből közli vele a tanár/szülő, hogy erről meg arról szólt, és így meg amúgy kellene értelmeznie. Az irányított kérdésekkel itt sem löhetünk mellé. Általuk jól látszik, hol csúszik félre egy-egy gondolatmenet, vagy hol kell bátorítani egy jó megglátást.

Konklúzió

Összességében elmondható, hogy a didaktikus történetmesélés hagyománya nem kopott ki a mai gyerekkönyvekből, és megtalálhatóak a tanmesék a keresztény ifjúsági művek sorában. A tanító célzatú mesékhez angolszász mintára hajlamosak vagyunk negatív képzettársításokat kapcsolni, esetleg érezzük is a poros tankönyvek szagát, azonban a kutatásom során bemutatott példák mutatják, mennyire sokszínű irodalmi alkotásokról van szó. Pedagógiai szempontból pedig egyáltalán nem kell tartanunk a didaktikus meséktől, hiszen csupán alapot szolgáltatnak a nevelési célok eléréséhez, és a valódi tanulságokat a gyermekekkel közösen kell levonni. Az általam vizsgált tanmesék keresztény szülők és pedagógusok munkáját hivatottak könnyíteni, a példák során bemutatott módszertani változatosság pedig kiindulási alapként szolgálhat a foglalkozások későbbi megvalósítása során. Végezetül kötelességemnek tartom megemlíteni a következő igeverset: „Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól.” (Példabeszédek 22:6) Egy csoporton belül is változhat, melyik gyerek milyen feldolgozási módját igényli a tanmeséknek, az is előfordulhat, hogy egyiket sem, azonban keresztény nevelőként a legfőbb célt mindig tartjuk szem előtt: úgy tanítsunk, hogy a Krisztus értékeit igyekezzünk eljuttatni a gyermekekhez, akár vallási, akár erkölcsi meggyőződésből.

Irodalom

- Bán, É. (2006). Hogyan neveljünk eredményesen a keresztyén értékrendszer tükrében? *Magiszter*. 4(3-4). 46–51.
- Bodó, S. (2009). Bibliai történet és/vagy mese? A bibliai történetek meseszerű átélése kisiskolás korban. *Magyar Református Nevelés*. 10(3). 2–9.
- Büdi, B. (2013). Mesés-e a tudásunk a meséről, avagy mese hatásáról való vélekedés vizsgálata felnőttek körében In: *Tanulmányok az Eszterházy Károly Főiskola tudományos diákköreinek tudományos tevékenységéből (2011–2013)*. Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó. 215–244.
- Csató, A. (2023). Tanulói aktivitásra épülő módszerek és irodalmi alkotások az érzelmi készségek fejlesztésének szolgálatában. In: *Olvasatok és módszerek*. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadó 55–66.
<https://doi.org/10.46403/IrKa.2023.55>
- Erdélyi, M. (2012). A mesék hozadéka. *Képzés és Gyakorlat*. 10(3-4). 149.
- Farkas, Zs. (2001). *Fehérke*. Evangéliumi.
- Gombos, P. (2003). Utazás Narniától Fantáziáig. In: 7. Nemzetközi erkölcs-, művészetfilozófiai és nevelési konferencia = 7. Internationale Konferenz für Moral-, Kunstphilosophie und Erziehung. URL: <https://www.karizmatikus.hu/images/stories/docs/ker-gyirod.rtf.pdf>
- Gombos, P. (2021). A keresztyén gyermekirodalom és a humor. *Anyanyelvi Kultúra-közvetítés*. 4(1), 57–64.
<https://doi.org/10.33569/akk.2450>
- Gödéné Török, I. (2022). A mese, a meseterápia, mint az életvezetés segítője In: *A segítő pedagógia aspektusai*. 27–31.
<https://doi.org/10.35511/978-963-334-438-5-Godene>
- Kardos, M. (2012). *The Art and Craft of Fiction: A Writer's Guide*. Bedford Books. 12–24.
- Komáromi, G. (1999). *Gyermekirodalom*. Helikon.
- Kruger, M. (2022). *Bárhol járj a világon, van rólad egy nagy álmom...* Harmat.
- Lackfi, J. (2020). *Jóság néni csokija*. Kálvin.
- Lapis-Lovas, A. Cs. (2021). Mit olvasunk, amikor keresztyén gyerekirodalmat olvasunk?. *Credo*. 27(4). 24–31.
- Lucado, M. (2007). *Értékes vagy*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Lucado, M. (2009). *Az enyém vagy*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Lucado, M. (2010). *Zöld orr*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Lucado, M. (2011). *A legnemesebb*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Lucado, M. (2011). *A legszebb ajándék*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.
- Lucado, M. (2008). *Különleges ajándék*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány.

- Lukács, L. (2011). A krisztusi identitás. *Vigilia*. 76(4), 247–256.
- P. Klement, E. (2020). *Buksi. Örömhír Alapítvány*.
- Pompor, Z. (2009). Tradíció és kultúra összjátéka mai magyar keresztyén gyermek-könyvekben. *Református Nevelés*, 10(3), 21–28.
- Robinson, B. (2022). *A legeslegszebb betlehemes*. Harmat.
- Szűts-Novák, R. (2023). A hazai lányregény-irodalom mélységei egy századfordulós nőíró, Fried Margit (leány)nevelő tevékenysége és életútja alapján. Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei (Új sorozat). Tanulmányok az irodalomtudomány köréből = *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Litterarum*, 25. 39–56.
- Takács, N. (2018). Kreatív gyakorlatok megtervezésének alapelvei az irodalomoktatásban. *Iskolakultúra*. 28(3-4). 70–76. URL: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/22788>
- Vohmann, P. (1988). *Bibliai nevek és fogalmak lexikona*. Primo Evangéliumi. 258.